

K některým problémům začínajících učitelů

Oldřich Šimoník

Katedra pedagogiky

PdF MU

Poříčí 31

603 00 Brno

Každoročně přicházejí do našich škol stovky nových absolventů učitelských fakult. Jejich nástup do praxe je zpravidla provázen četnými objektivními a subjektivními problémy, které ztěžují mladým lidem úspěšný profesionální start. V letech 1990-92 jsem uskutečnil na druhém stupni základních škol šetření, orientované na pedagogické problémy mladých učitelů. Zaměřil jsem se na učitele působící prvním rokem, neboť právě u nich se výrazně a v koncentrované podobě projevují mezery v teoretické i praktické přípravě na fakultách, ale i nedostatky v práci s mladými učiteli na školách.

Šetření bylo založeno na výpovědích začínajících učitelů - 123 žen a 18 mužů. Bylo provedeno metodami rozhovoru a dotazníku a doplněno informacemi získanými od ostatních učitelů, ředitelů, pracovníků školských úřadů, pedagogických středisek a České školní inspekce. Jeho předmětem bylo zjištění potíží začínajících učitelů při výkonu vytypovaných pedagogických činností a podmínek, které byly nastupujícím učitelům na školách vytvořeny. Lze jistě namítnout, že začínající učitelé nemají zkušenosti, nejsou schopni objektivní sebereflexe, hodnocení vlastní práce a posouzení chyb, kterých se při svém působení dopouštějí. Je pravděpodobné, že mají mnohem více nedostatků, než si sami uvědomují a přiznávají. Přesto lze získané údaje i úvahy z nich plynoucí chápat jako inspirující signály pro učitelské fakulty i pro vedení a pedagogické sbory základních škol, naznačující možné cesty vedoucí k zlepšení přípravy budoucích učitelů i jejich uvádění do praxe.

V rámci tohoto příspěvku si dovoluji uvést některé dílčí údaje, získané prostřednictvím výše popsaného šetření.

Většina dotazovaných začínajících učitelů (téměř 70 %) uvedla, že učitelské povolání vykonává se zaujetím a s plným nasazením sil. Za demobilizující prvek označili především nízkou společenskou prestiž učitelského povolání a téměř čtvrtina mladých učitelů přiznala, že uvažuje o změně povolání. K specifickým problémům začínajících učitelů patří časté dojíždění do místa školy. S tímto jevem jsem se

setkal u 84 mladých učitelů začínajících učitelů, tj. téměř 60 % všech dotazovaných. Práce začínajícího učitele je též výrazně ovlivněna výší jeho pracovního úvazku, skladbou přidělených vyučovacích předmětů a množstvím dalších, mimovyučovacích povinností. Pokud je začínající učitel pověřen výukou předmětů neodpovídajících získané aprobaci, pak se jeho nástupní potíže stupňují. V šetřeném vzorku pouze 36 mladých učitelů (tj. 25,5 %) vyučovalo jen předmětům své aprobace. 105 učitelů, (tj. 74,5 %) vyučovalo i těm předmětům, na které aprobaci nemělo. Byly to nejčastěji tyto předměty: anglický jazyk, pracovní výchova, občanská výchova, německý jazyk, tělesná výchova a hudební výchova. Úvazek odpovídající tehdejší normě, tj. 21 hodin, mělo 36 mladých učitelů. Zbývajících 105 učitelů, tj. 74,5 % mělo nadúvazek. Z toho úvazek zvýšený o jednu hodinu mělo 34 učitelů, tj. 24,1 %, o 2 hodiny 38 učitelů, tj. 27 %, o 3 hodiny 24 učitelů (17 %) a 9 učitelů mělo úvazek vyšší o 4 hodiny ! Z těchto i dalších zjištěných údajů vyplynulo, že na většinu dotazovaných začínajících učitelů byly v prvním roce jejich působení kladeny nepřiměřené nároky a je otázkou, jak se s nimi mladí učitelé vypořádali. Z pedagogického hlediska považují přístup vedení některých škol k nastupujícím učitelům za zcela nepřijatelný.

Z vytypovaných pedagogických činností byla pro dotazované začínající učitele nejobtížnější práce s neprospívajícími žáky. Tuto činnost vykonávalo s obtížemi 108 učitelů, tj. 76,6 % všech dotazovaných. Podle vlastního vyjádření nebyli na tuto činnost během studia připravováni. Udržení kázně při vyučování, udržení pozornosti žáků, motivace žáků a diagnóza osobnosti žáků činily potíže 60-75 % dotazovaných učitelů. Je zřejmé, že tyto činnosti spolu souvisí, neboť nejsou-li žáci vhodně a dostatečně motivováni, lze očekávat potíže s udržením pozornosti a kázně. Mnozí z dotazovaných mladých učitelů měli obavy z jednání s rodiči žáků, bez ohledu na to, zda se jednalo o individuální rozhovory s rodiči (potíže uvedlo téměř 60 % učitelů) nebo o společné třídní schůzky (potíže uvedlo téměř 58 % učitelů). Příčinou těchto potíží nebyla jen absence přípravy na práci s rodiči během studia na fakultě, ale i zvýšená kritičnost veřejnosti a rodičů k práci školy i učitele.

S výchovnou stránkou vyučování, s překonáváním tradičního důrazu na pouhé vzdělávání mělo potíže téměř 54 % mladých učitelů, přesto, že k této orientaci bylo během studia vedeno 83 % respondentů. Zhruba stejné procento dotazovaných učitelů přiznalo potíže s uplatňováním individuálního přístupu k žákům, s aktivizací žáků, s řešením kázeňských přestupků a s adekvátní reakcí na neočekávaný vývoj vyučování. Přibližně polovina začínajících učitelů měla jisté komunikační problémy a s obtížemi formulovala otázky (učební úlohy). Pro 49 % učitelů bylo obtížné přizpůsobit vyučování věku žáků, 46 %

dotazovaných mělo potíže s vedením pedagogické dokumentace. S činnostmi plánovacího charakteru se začínající učitelé vyrovnávali poměrně dobře.

Začínající učitelé se budou vždy potýkat s četnými profesionálními problémy. Je však třeba udělat vše pro to, abychom tyto problémy zredukovali a zmírnili, mj. i tím, že budoucí učitele lépe připravíme a na nástupních pracovištích jim vytvoříme příznivé pracovní podmínky.